

!Glas Inicijative za REKOM

3/2012

BHSC

Handwritten text in cursive script, appearing to be a name or a title, possibly "L. J. ...".

Handwritten text in cursive script, appearing to be a name or a title, possibly "L. J. ...".

Handwritten text in cursive script, appearing to be a name or a title, possibly "L. J. ...".

Handwritten text in cursive script, appearing to be a name or a title, possibly "L. J. ...".

Handwritten text in cursive script, appearing to be a name or a title, possibly "L. J. ...".

!Promjena moralne paradigme?

Profesor Žarko Puhovski

REKOM-ova je ambicija, kako je poznato, barem na prvi pogled elementarna, jednostavna, čak: skromna; ne radi se ni o čemu drugome do o tomu da se, nekako, dođe do „točnoga, službenog i objektivnog zapisa o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava, priznavanja žrtava i njihove patnje, kao i do sprečavanja ponavljanja zločina“. Činjenica je, međutim, da se ta „skromna“ ambicija već godinama – unatoč djelovanju brojnih aktivist(ic)a i podršci barem dijela javnosti na području bivše Jugoslavije – sučeljava s enornnim poteškoćama u realizaciji, s preprekama kako političke, tako i moralističke, kako ideologijske, tako i nacionalističke, kako pravne, tako i povijesne naravi.

Razlozi tomu nisu samo lokalnoga podrijetla; pogrešan je – iako razmjerno popularan – obrnuto nacionalistički nazor koji svagda polazi od uvjerenja da „samo kod nas“ postoji takav nacionalizam, primitivno tumačeni patriotizam, općenito: „nepovijesna praksa“. Jer, ono što je na „drugoj strani“ ne svodi se samo na lokalno politikantstvo poratnih „reformiranih nacionalista“. Na drugoj su strani, na žalost, tisuće godina političke povijesti i historije kulture, nikako samo na „brdovitome Balkanu“.

To je, naprosto, neizbježan zaključak bilo koje iole ozbiljnije analize filozofijske, teologijske i ostale literature. Gotovo na samim počecima zapadne tradicije (odmah nakon znamenita Heraklitova *dictuma* o ratu kao ocu sviju stvari) stoji Aristotelova formulacija koja glasi: “Prava moralna sposobnost osobe trune u miru i cvjeta u ratu”. Upravo to je ono što, *mutatis mutandis*, nalazimo kroz stoljeća u formativnim teorijskim i beletrističkim djelima, a potom i u obvezatnim udžbenicima; radi se, dakle, o konceptu koji kazuje kako je rat pravi kontekst za raspoznavanje najviših ljudskih vrijednosti, prigoda u kojoj se junačka narav ljudi (ponajprije, dakako, muškaraca) konačno može u potpunosti očitovati.

Svojedobno je u Evropi vođena anketa kojom je obuhvaćeno 10 000 studenata, a traženi su odgovori na sljedeća pitanja: "Kakav je Vaš stav prema onima koji su se borili u Drugome svjetskom ratu, što eventualno zamjerate sudionicima toga rata, na čemu im zavidite?" Na posljednje pitanje 3/4 studenata je odgovorilo kako im zavide na tomu što su bili u situaciji da riskiraju svoje živote za ideale u koje vjeruju. Dakle, percepcija studenata bila je da žive u dosadnome (ne-ratnom) vremenu u kojem se ne mogu dokazati, za razliku od onih koji su, živeći u junačko doba, "mogli svjedočiti svoje uvjerenje".

Kroz različite varijante, u klasičnoj Grčkoj, rimskome pravu, ranoj skolastici, u inače sukobljenim verzijama katoličke ideologije ili moderne filozofije, stalno se ponavlja teza koja upućuje na stajalište koje je, tako, postalo općim mjestom (ne samo zapadne) tradicije: istinsko prihvaćanje

**„Moj otac isto mi je uvijek reka’:
„Ja volim poštenog Hrvata nego
Srbina.“ (Marija Večerina)**

stanovišta moralnoga stava dokazuje se pripravnosću na dva ekstrema – na žrtvovanje vlastita i uzimanje tuđega života. Tek se tada mogu smatrati dokazanima odanost, ljubav, predanost nekome stajalištu, doktrini, vjeri, naciji, itd. Takvo je stanje suprotstavljeno gotovo legendarnoj Clausewitzovoj tezi da je rat nastavak politike drugim sredstvima. U današnje doba to se više nikako ne može reći, s obzirom na to da današnja (ipak pretežito demokratski strukturirana) politička sfera živi od kompromisa (rat joj se stoga, mnogo prije iskazuje kao izvanredno stanje – à la Carl Schmitt).

2

Na taj se način, međutim, uspostavlja novi paradoks – s tradicionalnoga moralnog stajališta kompromis je, naime, teško prihvatljiv, jer, doslovce, upućuje na kompromitiranje neke moralne pozicije, tj. na njezino relativiranje s obzirom na realno dane okolnosti, pa, dakle, na najgore što se pretpostavljenome moralnom djelatniku uopće može dogoditi. S modernoga (demokratskog) političkog stajališta kompromis je, nasuprot tomu, ono najviše što se može postići, jer se, načelno, polazi od (ne-više-ratne) pretpostavke: znam da ne mogu pobijediti.

Naravno, nitko razuman ne pristupa kompromisu u sukobnoj situaciji ukoliko zna (ili, češće, vjeruje) da postoji ikakva šansa za pobjedu. Tek tada kada smo sigurni da nema mogućnosti za pobjedu, kompromis se čini logičnom i razumnom solucijom. Riječju, kompromis, koji je osnova suvremene politike, ne vodi (neposredno) u rat, nasuprot moralnome radikalizmu, apsolutizmu ili fundamentalizmu koji najčešće vode u sukob, pa i u rat.

U poraću, pa i u onome nakon (post)jugoslavenskih ratova ove fundamentalističke moralne intuicije koje junaštvo smatraju temeljnom značajkom ljudskosti, a rat privilegiranim kontekstom iskazivanja junaštva, djeluju i „na hladno“. Djeluju, na primjer, kao moralno opravdanje za laganje o žrtvama („našima“ i „njihovima“), ili barem kao podloga za

izbjegavanje istine, koliko je god moguće e da bi se očuvala tolikima toliko potrebna slika stanja u kojemu smo „mi“ posve u pravu, a „oni“ posve u krivu.

Oni pak koji insistiraju na istini, dapače na istini koju će službeno jamčiti izabrani organi poslijejugoslavenskih država – Rekomovci, primjerice – pojavljuju se kao svojevrsni rasturači poratnih žurki. I zato nailaze na sve one otpore koji su se do sada pojavili (a bit će ih, zasigurno još). Napomena o tvrdoglavoj ukorijenjenosti ovih otpora u cjelokupnoj (a ne samo lokalnoj) povijesti ne služi za obeshrabrivanje svega što REKOM čini, nego, tomu nasuprot, kao upozorenje na to da je riječ o dalekosežnoj važnoj zadaći. Da je, konačno, riječ o tomu da se preokrenu tradicijski neupitni moralni modeli, da se, riječju, otkrivanje i objavljivanje istine pojmi kao najviša vrijednost u zajednici – pa i kao junaštvo našega doba.

Žarko Puhovski, profesor filozofije politike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, član Regionalnog tima javnih zagovarača Koalicije za REKOM

AKTUELNO - NOVOSTI O REKOMU?

3

**!Vesti o
procesu
REKOM
na prvom
programu
Radija Crne
Gore**

Inicijativa za REKOM bila je tema emisije *Evropa* na prvom programu Radija Crne Gore 6. januara 2012. Tim povodom, gošća u emisiji bila je **Mirela Rebronja**, PR koordinatorka Inicijative za REKOM u Crnoj Gori.

Nakon podsjećanja slušalaca na važnost osnivanja regionalne komisije koja će se baviti

utvrđivanjem ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije u periodu 1991-2001, kao i na rezultate koje je Koalicija za REKOM do sada ostvarila u oblasti evropeizacije postjugoslovenskih društava, Mirela Rebronja je govorila o potrebi institucionalizacije Inicijative i aktivnom učešću svih zemalja regiona u što skorijem osnivanju REKOM-a. U toku emisije je bilo riječi i o nedavno održanom sastanku Regionalnog tima javnih zagovarača sa predsjednikom Crne Gore **Filipom Vujanovićem** koji je potvrdio da će nastaviti da snažno podržava osnivanje REKOM-a, kao i o pismu podrške REKOM-u upućenom predsjednicima svih zemalja bivše Jugoslavije od strane 155 umjetnika iz cijelog regiona.

Kako je gostovanje predstave *Hipermnezija* u Podgorici, u cilju promocije Inicijative za REKOM, bilo veoma zapaženo, voditeljka je željela otkriti kako je došlo do te saradnje, pa

je Mirela Rebronja objasnila da je poruka koji nosi ova predstava zapravo dio onoga što će REKOM kada bude osnovan postići, a to je da se zločini i ljudske sudbine ne zaborave, da se o njima govori koliko god nam to teško padalo, jer samo tako postjugoslovenska društva mogu krenuti naprijed, oslobođena tereta kojeg nose već 20 godina, i dodala da će Koalicija za REKOM nastaviti sa sličnim aktivnostima i ubuduće, a sve u cilju podsjećanja javnosti na važnost procesa suočavanja sa prošlošću i osnivanja REKOM-a.

**Istina ne može biti selektivna,
ona je činjenična i mjerljiva.
(Dino Mustafić)**

4

**!Mentor
Agani izabran
za člana
Regionalnog
tima javnih
zagovarača sa
Kosova**

Predavač i politički analitičar Mentor Agani

Mentor Agani, predavač na Odeljenju za sociologiju i politikologiju Univerziteta u Prištini, vodiće proces javnog zagovaranja na Kosovu. Agani drži kurseve o teorijama nacije, nacionalizmima i globalnim transformacijama. Takođe je i producent i moderator na Radio Televiziji Kosovo. Bio je zamenik direktora u Kosovar Civil Society Foundation, kao i glavni i

odgovorni urednik časopisa *Ura* (Most) koji objavljuje Centar za humanističke studije „Gani Bobi“. Na albanski je preveo knjigu „Nacije i nacionalizam“ autora **Ernesta Gelnera**. Bio je gostujući predavač u „Minda de Gunzburg“ centru za evropske studije Univerziteta Harvard 2006-2007.

!„REKOM
je potreban
zbog dece“ –
konferencija
u Kikindi
posvećena
žrtvama i
pomirenju

5

*Imre Kabok i Hilda Banski polažu venac na spomen-obeležje
stradalim Nemcima, Kikinda, 27.01.2012.*

Povodom Dana sećanja na žrtve holokausta, opština Kikinda, Udruženje boraca ratova 90-ih i Savet osoba sa invaliditetom opštine Kikinda pripremili su susret istraživača holokausta, žrtava Drugog svetskog rata i veterana ratova u BiH. „Naš doprinos pomirenju – Da ne zaboravimo ljude kojih više nema“, naziv je skupa održanog u Kikindi, 27. januara 2012. godine. Skup je pružio priliku žrtvama, koje pripadaju različitim generacijama, da međusobno saslušaju jedne druge, kao i da se upoznaju sa idejom REKOM-a, tela koji su žrtve osmislile, kako bi sebi pomogle da prevaziđu ratne traume i poprave štetu, nanetu kršenjima ljudskih prava.

Konferenciju je otvorio predsednik opštine Kikinda **Ilija Vojinović**, minutom ćutanja za sve žrtve. On se zapitao „kako mi možemo da doprinesemo da dođe do pomirenja“, kako bismo omogućili da se žrtvama vrati dostojanstvo a nekadašnji borci reintegrišu u društvo. **Zoran Kosić**, predsednik Udruženja boraca ratova 90-tih, ukazao je na činjenicu da u Kikindi danas ima nekoliko masovnih grobnica u kojima se nalaze tela nemačkih građana, tzv. podunavskih Švaba, koje su posle Drugog svetskog rata tadašnje vlasti masovno progonile.

Olga Knežević, predstavnica Jevrejske opštine Pančevo, navela je podatak da je u Kikindi pre rata živio 551 Jevrejin, dok je Drugi svetski rat preživelo njih 16. **Zsuzsanna Mezei** iz Arhiva Vojvodine, članica Mešovite srpsko-mađarske komisije za istraživanje ratnih zločina od 1941. do 1948. godine, predstavila je nalaze do kojih je došla u istraživanju o likvidacijama, koje su posle oslobođenja 1944. godine sprovodile komunističke vlasti: u Srbiji je posle Drugog svetskog rata likvidirano oko 10 000 osoba, onih koji su smatrani saradnicima okupatora (uglavnom Nemaca i Mađara). Posle oslobođenja, veliki broj Nemaca odveden je u logore, gde je stradalo njih 33 642. **Tibor Zaharović** iz Udruženja Roma „Devleski Urma“, naglasio je da njegovo udruženje podržava osnivanje REKOM-a i trajno pomirenje u regionu. On je spomenuo kako je, prema nekim podacima, u Evropi pre Drugog svetskog rata živelo oko tri miliona Roma, a poginulo ih je oko 1 300 000.

6

Otvarajući panel posvećen procesu REKOM, **Dinko Gruhonjić**, predsednik Nezavisnog društva novinara Vojvodine i član Regionalnog tima javnih zagovarača REKOM-a, upoznao je prisutne sa procesom REKOM. „Danas su ponovo vesti o nekim ružnim događajima obišle region“, aludirao je on na nasilje počinjeno nad hrvatskim navijačima. „U tim događajima učestvuju deca. Ona zapravo nisu kriva za to. U velikoj meri smo krivi mi, jer mladi ne znaju šta se događalo tokom ratova – roditelji i društvo im o tome ništa ne pričaju. Ili, ako im i pričaju, to je onda jednostrano i pristrasno. Zbog te dece je potreban REKOM“, naglasio je Dinko Gruhonjić. **Zoltan Moldvai** iz Saveta osoba sa invaliditetom opštine Kikinda rekao je da osobe sa invaliditetom iz Kikinde podržavaju proces REKOM, jer „one najbolje znaju kako je to kada nekoga izgubiš“.

Na panelu „Naš doprinos pomirenju“, **Branislav Kavalić** iz Pokrajinskog udruženja boraca ratova 90-ih podsetio je prisutne da upravo vojnici najviše mrze rat i žele da se utvrdi ko je šta uradio. Pokrajinski odbor udruženja boraca ratova 90-ih podržava osnivanje REKOM-a i doprineće njegovoj promociji.

„Proces REKOM je važan i zbog žrtava koje su stradale, ali i zbog nas koji smo učestvovali u ratovima. Zbog zločina pojedinaca, mi koji smo se u ratu ponašali časno i koji smo u rat išli na poziv države i u obavezi prema njoj smo u poziciji da nam se pripisuje kolektivna krivica. Zbog nas, te se činjenice moraju utvrditi“, zaključio je on.

Učesnici su po završetku konferencije položili vence na mesta sećanja na kikindske žrtve: spomen-obeležje žrtvama Drugog svetskog rata, spomen-ploču na mestu na kome se do Drugog svetskog rata nalazila sinagoga, a sa kojeg su Jevreji odvođeni u logore, i spomen-obeležje stradalim Nemcima na mestu masovne grobnice sa telima Nemaca.

!Huligani sprečili Željana Mraka da prisustvuje konferenciji u Kikindi

Iskustva Slovenije dokazuju da komisije mogu biti veoma korisne i da nije tačna napamet izrečena osuda da komisije “ne rešavaju ništa”. (Igor Mekina)

Neredi i napadi na državljane Hrvatske koji su došli u Srbiju da podrže svoju reprezentaciju na Evropskom prvenstvu u rukometu, sprečili su i neke od najavljenih učesnika iz Hrvatske koji su želeli da učestvuju na konferenciji u Kikindi. Neredi su počeli 22.01.2012, uoči utakmice Hrvatska – Španija. Tada je izbila tuča u kafiću u centru Novog Sada, koja se potom prenela na ulicu. Nasilje je nastavljeno posle utakmice Hrvatska – Francuska, 24.01.2012, kada su dvojica huligana uhapšena jer su u širem centru Novog Sada napala petoricu državljana Hrvatske i tom prilikom dvojicu lakše povredili. Iste večeri je grupa od dvadesetak huligana, na izlazu iz Novog Sada, kamenovala kolonu automobila i autobusa u kojima su bili navijači hrvatske reprezentacije. Oštećeno je 36 vozila, a dvoje navijača s povredama glave i jedan koji je uboden nožem, zbrinuti su u novosadskom Kliničkom centru. U glavnom gradu Vojvodine zapaljeno je nekoliko automobila riječkih, ogulinskih i šibenskih registarskih tablica. Mediji navode da napadači pripadaju navijačkim grupama “Delije” i “Firma”, kao i desničarskom pokretu “Obraz”.

Hrvatski mediji zabeležili su više navijačkih incidenata i u Hrvatskoj. Četiri maskirana huligana demolirali su Klub srpske nacionalne manjine u Splitu po završetku utakmice Hrvatska – Srbija, 27.01.2012. U Vukovaru je iste večeri napadnut ugostiteljski objekat Tri ruže, kamenovano je sedište SDSS-a, a razbijena su i vrata na kafiću Maritimo u centru grada. U istorijskom centru Dubrovnika, na pravoslavnoj crkvi Blagoveštenja su slomljena dva stakla.

Branitelj iz Osijeka **Željani Mrak**, član Koalicije za REKOM koji je u Kikindi trebalo da govori o procesu REKOM, morao je zbog eskalacije nasilja da otkáže dolazak na konferenciju. Zoran Kosić je pročitao njegovo pismo učesnicima, koje prenosimo.

Pismo branitelja iz Osijeka Željana Mraka učesnicima skupa u Kikindi:

Branitelj iz Osijeka Željano Mrak

Dragi Zorane,

Molim Te da pozdraviš sudionike današnjeg skupa i ispričaš moj nedolazak.

Pretpostavljam da ne moram previše objašnjavati razloge mog nedolaska.

Eto, desilo se da smo opet u zategnutim odnosima i da se zbog suludih akcija objektivne manjine život ne može odvijati normalno.

Poznato je da je „navijački rat” odraz stanja u našim zemljama i da izražava duboke poremećaje u našim društvima. Shvatljivo je da razlike postoje, shvatljivi su i sukobi, ali barem meni nije jasno zbog čega se to sve manifestira u takvoj formi i na takav način.

Sasvim jasno: danas ne dolazim na današnji skup zbog bojazni od posljedica putovanja kroz Vojvodinu do vas – dovoljne su tri budale uz put pa da mi putovanje prisjedne!

Dok se vaš skup bavi uzrocima i posljedicama nenormalnih situacija iz zajedničke prošlosti, ostaje nam na žalost utvrditi kako nasilje još uvijek nije ustuknulo pred razumom i da će biti potrebno još mnogo napora do normalizacije. U ovom slučaju žrtva sam ja, jer mi je uskraćena blagodati druženja s vama i rad na vrlo važnim i zanimljivim temama kojim ćete se baviti danas. Uzdam se, međutim, da su bolja vremena pred nama.

Želim vam puno uspjeha u današnjem radu i svaku sreću ubuduće, želim da uspijete u vašoj plemenitoj misiji i da vaš rad doprinese boljoj budućnosti kroz bolje sagledavanje prošlosti.

Poznato je da su oni koji nisu ništa naučili od prošlosti, osuđeni tu prošlost ponavljati.

Još jednom vas molim da uvažite razloge mog nedolaska i moje žaljenje zbog toga – nadam se, međutim, da uspjeh u vašem radu neće izostati.

Srdačan pozdrav i mnogo uspjeha u radu!

Željano Mrak

!Nemačka iskustva o pomirenju na Međunarodni dan holokausta

Vodeće organizacije za ljudska prava iz regiona bivše Jugoslavije okupile su se na međunarodnom simpozijumu pod radnim naslovom „Pomirenje na Balkanu – pravna i politička pitanja“, koji je 27.01. 2012. organizovao Institut za istočnu Evropu berlinskog Slobodnog univerziteta. Simbolički održan na Međunarodni dan sećanja na holokaust, seminar je učesnike koji su se okupili zbog razmene informacija i međusobnih konsultacija upoznao i sa nemačkim inicijativama za pomirenje na Balkanu.

Skup su otvorili svečanim pozdravima **Werner Vāth**, vicepredsednik Slobodnog univerziteta, i ambasadori Hrvatske i Srbije u Nemačkoj, **Miro Kovač** i **Ivo Visković**. Profesor Vāth je istakao da je važnost ovog seminara u tome što obrađuje ključnu temu u vezi sa razvojem Balkana – temu pomirenja. Profesor Visković je povukao paralelu između Drugog svetskog rata i sukoba iz devedesetih: „Ratovi na teritoriji bivše Jugoslavije su završeni bez jasnih pobednika i jasnih poraženih, i zato je pomirenje teže.“ Iznad svega, pomirenje dolazi kroz obrazovanje – danas profesori moraju oštrije da diskutuju sa studentima nego u toku devedesetih, jer

9

Pomirenje na Balkanu – pravna i politička pitanja, 27.01.2012, Berlin

su u obrazovnim programima zaživeli „iskrivljeni narativi“ koji od mladih prave militantne nacionaliste. Tome se region mora suprotstaviti kroz odlučujuće akte političke elite, kao što je rezolucija o Srebrenici, i kroz procese civilnog društva kao što je Igmanska inicijativa.

U svom uvodnom obraćanju, profesor **Herwig Roggemann**, profesor Slobodnog univerziteta, izrazio je zadovoljstvo što su temu pomirenja na prostorima bivše Jugoslavije nedavno tematizirali i predsednici Srbije i Hrvatske.

Mirsad Tokača iz Istraživačko dokumentacionog centra Federacijsko Sarajevo, konstatovao je kako je „reč ‚pomirenje‘ pomalo zloupotrebljena“, jer se prečesto upotrebljava kako bi označila zaboravljanje. Takođe, države naslednice SFRJ se ne trebaju miriti u ime evropskog koncepta, već u ime budućnosti. Zato Istraživačko dokumentacioni centar otvoreno lobira protiv procesa REKOM, jer je to „od spolja nametnuto rešenje“, koje nije autohtono. „Problem Evrope je nacionalni ekskluzivitet nad određenom teritorijom“, izjavio je Tokača. Pomirenje zapravo treba da počne tamo gde se kolektivno pamćenje zasniva na empirijskim činjenicama. Kako bismo izbegli mitologizovanje prošlosti, moramo empirijski utvrditi broj žrtava rata – tako je nastao *Bosanski atlas ratnih zločina*, geografski informacioni sistem koji prezentuje činjenice o zločinima počinjenim na teritoriji BiH od 1992. do 1995. godine i pomaže da se utvrdi tačna brojka žrtava svih nacionalnosti (oko 98 000 ljudi). **Ante Nazor**, upravnik Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, podsetio je kako „zločinci imaju ime i prezime – to u svakom slučaju nisu cijeli narodi“. On je upozorio da se najvažniji posao – a to je utvrđivanje uzroka rata – zanemaruje, iako je „lakše govoriti o posledicama rata ako utvrdimo njegove uzroke“. **Izabela Kisić** iz Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji predstavila je rad te organizacije na istraživanju i javnom svedočenju o ulozi Srbije i njenih elita u pripremi i sprovođenju ratova u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu. Cilj rada Helsinškog odbora „nije pomirenje, već uspostavljanje ravnopravnih odnosa među zemljama u regionu – iskrene saradnje“. Suočenje sa sopstvenom odgovornošću, taj moralni minimum neophodan za pozitivnu budućnost regiona, jeste najbolnija tačka srpske tranzicije. Institucije odbacuju alternativne poglede na istoriju koji podrazumevaju preispitivanje stereotipa, a mediji ih prećutkuju. **Predrag Ivanović** je učesnicima predstavio rad procesa REKOM od 2006. do danas, nakon čega je postavio pitanje – zašto činjenice o zločinima ostaju slovo na papiru, umesto da uđu u obrazovne programe? Potreban je zajednički napor civilnog sektora da se one promovišu kao univerzalno važeća istina, koja mora biti u osnovu svakog govora o prošlosti. Upravo se taj zajednički rad može obaviti kroz proces REKOM, koji u ovom trenutku okuplja preko 1 500 organizacija civilnog društva.

U zaključnom delu simpozijuma, pod nazivom „Zakon i pomirenje“, profesor Roggemann

Najveća vrednost konsultativnog procesa je u tome što je okupio civilno društvo iz postjugoslovenskih zemalja oko potreba i interesa žrtava. (Nataša Kandić)

je ispitao multidimenzionalnost pojma „pomirenje“ koji zahteva četiri faze rada kako bi se ostvario: utvrđivanje uzroka, činjenica, odgovornosti i prihvatanje kazne u obliku reparacija. **Michael Bongardt**, profesor na Slobodnom univerzitetu, razmatrao je pojmove „žrtva“, „počinitelj“ i „oproštaj“ kroz diskurse psihoanalize i teologije. Reč „oprosti“ ima preduslov u neravnoteži izazvanoj svesnim i objektivnim delovanjem aktera. Neravnoteža znači uspostavljanje razlike između osobe koja izvlači korist od nesreće i oštećenog koji je iskorišćen kao žrtva. Ako se i žrtva i počinitelj slažu da postoji neravnoteža, pri čemu počinitelj priznaje da je kriv za nju i kaje se, postoje uslovi za pomirenje. Oproštaj zavisi od žrtve – krivac se ne može sam osloboditi krivice, on može samo da moli žrtvu za oprost.

Rasprava je pokazala da ni u vrlo razvijenim društvima oporavak društva nije brz – i u Nemačkoj je morao da čeka skoro 30 godina i jednu sveopštu, globalnu društvenu revoluciju mladih kakva se dogodila krajem 60-tih. Psihološka istraživanja holokausta nam pokazuju da će tek treća generacija potomaka žrtava i počinitelaca uspeti da prevaziđe problem krivice i žrtava. No, kad proces opraštanja najzad otpočne, ne bi se smelo zaboraviti na poravnanje, ili će se budućnosti poslati negativna poruka da se nasiljem nešto može postići.

!Zajednička molitva u Dubrovniku

Dubrovački biskup Mate Uzinić i episkop zahumsko-hercegovački i primorski Grigorije na zajedničkoj molitvi, Dubrovnik, 18.01.2012.

Episkop zahumsko-hercegovački i primorski **Grigorije**, na poziv dubrovačkog biskupa **Mata Uzinića**, prisustvovao je 18.01.2012. u dubrovačkoj katedrali Uznesenja blažene Device Marije zajedničkoj molitvi za jedinstvo hrišćana. Tom prilikom, vladika Grigorije se zahvalio na pozivu i u svojoj besedi rekao: „Nijednog trenutka ne zaboravljam... kakvu odgovornost

nosi svaka izgovorena riječ. (...) Riječ ('oprosti') ima takvu moć da zagrl i onoga koji nas ne voli i da otopi mraz mržnje u onome koji zlo misli. (...) Nikome nije zabranjeno da iskrenim srcem i smirenim duhom izgovori tu riječ, svjestan njene težine i smisla. (...) Večeras... imam potrebu, kao hrišćanin i episkop izgovoriti ovu hrišćansku riječ – oprostite.“

Pre zajedničkog Očenaša, biskup Uzinić je zahvalio episkopu Grigoriju na upućenim rečima i iskrenim mislima, te je rekao: „Ako želimo biti kršćani, moramo oprostiti. (...) I ja u ime svih nas episkopu i njegovoj Crkvi kažem 'oprostite', s nadom da će doista biti kršćani i oprostiti.“ Na kraju bogoslužjenja, biskup Uzinić je najavio da će se sledeće godine molitveni susret održati u pravoslavnoj crkvi u Dubrovniku.

Oprostaj zavisi od žrtve – krivac se ne može sam osloboditi krivice, on može samo da moli žrtvu za oprost. (Michael Bongardt)

Živica Tucić, verski analitičar u Srbiji, u razgovoru za !Glas ocenjuje da je „tekst Grigorijeve besede antologijski – on je, po mogućnostima koje daje i na ljudskom i na teološkom planu, savršen“. Tucić povodom ovog događaja kaže: *Ovo nije čin na nivou crkava – ovo je skup dvojice ljudi koji su delovi crkava. Grigorije to nije rekao u ime SPC, niti je bio gost čitave hrvatske katoličke crkve. To je susret dvojice arhijereja, na nivou Dubrovnika. Ali, po meni, ovaj tekst bi, naravno uz malu izmenu koja bi odgovarala opštosti, mogli da potpišu i izgovore svi srpski episkopi i hrvatski biskupi. Grigorije namerno bira reči iz kojih slobodno mogu da stanu svi u SPC. Pritom, svako razume na koju on nesreću misli.*

12

DEBATE

**!Tiho
junaštvo
dobrote
vladike
Grigorija**

Novinar i kolumnist Drago Pilsel

Imam potrebu ispraviti netočni podatak koji iznose banjalučke Nezavisne novine a koje su istaknule kao nešto jako neobično što je episkop zahumsko-hercegovački i primorski,

vladika **Grigorije**, molio u katoličkoj crkvi. Naime, taj dnevnik piše da je „prvi put poslije 100 godina jedan pravoslavni episkop držao molitvu za jedinstvo kršćana u rimokatoličkoj bogomolji“. To, naime, nije točno. U Zagrebu i u drugim hrvatskim, ali i europskim gradovima (a bilo je toga i u bazilici Svetoga Petra u Vatikanu), pravoslavni episkopi i njihova braća katolički biskupi mole za tu stvar, pa i u katoličkim hramovima, ali je svakako važno što je vladika Grigorije u sklopu molitvene osmine za jedinstvo kršćana (stoljetne tradicije), kao gost dubrovačkog biskupa, izrekao obvezatne riječi oprosta zbog razaranja Dubrovnika i to iz Trebinja i to iz ruku i tzv. pravoslavnih vjernika. Kažem „tzv. vjernika“ jer taj koji ranjava, ubija i razara tuđe gradove i crkve, bez obzira kako se križao i koje nacije bio, nije vjernik već obična ništarija.

Upoznao sam vladiku Grigorija u Strasbourgu, godine 2008. gdje smo on i ja bili pozvani govoriti o doprinosu crkava i vjerskih zajednica „u izgradnji trajnog mira na jugoistoku Europe“. Bilo mi je jasno da će taj čovjek, drag i ozbiljan, kad-tad, kako je njegovo ponašanje u Dubrovniku opisao **Miljenko Jergović**, izvesti neko „tiho junaštvo dobrote“.

On je u srijedu 18. siječnja (januara) na večer u dubrovačkoj katedrali zamolio za oprost i pozvao na praštanje u duhu Očenaša, i to na ekumenskom bogoslužju u okviru molitvene osmine za jedinstvo kršćana. Na propovijedi tijekom bogoslužja što ga je predvodio dubrovački biskup **Mate Uzinić**, vladika Grigorije podsjetio je na Kristovu zapovijed ljubavi te na molitvu Očenaša u kojoj je sadržan poziv na oprost. „Ni jednoga trenutka ne zaboravljam koliko je ozbiljan izazov i kakvu odgovornost nosi svaka izgovorena riječ“, podsjetio je pravoslavni biskup. „Svjestan njene težine i smisla ja ću je izgovoriti pred vama. A ta riječ glasi: oprostite“, rekao je. „Trebamo govoriti uvijek i iznova: oprostite nam, Bože, grijeha naše. Večeras, na ovom svetom mjestu, u ovoj prelijepoj katedrali i u ovom čudesnom gradu, imam potrebu, kao kršćanin i episkop, izgovoriti ovu kršćansku riječ – oprostite“, dodao je Grigorije.

Pri tome je istaknuo kako je upravo važno te riječi uputiti u Dubrovniku. „Iako je preživio mnoge nesreće, nadasve je grad sreće i gostoprimitstva, jer on dočekuje i ide u susret drugima. Utoliko je značajnije naše susretanje u prizivu mira, blagoslova i jedinstva, kojem treba težiti svaka duša žedna živoga Boga“, rekao je Grigorije. Pozvao je sve vjernike da budu propovjednici evanđelja koji praštanjem i ljubavlju poražavaju zlo, preobražavajući ga u dobro, te na zaokret nakon što stoljećima kršćani Istoka i Zapada nisu blisko i otvoreno razgovarali.

Iako je ova inicijativa dvaju biskupa/episkopa, ona apsolutno ima težinu na nivou crkava i biti će upisana kao dobar temelj dobrosusjednih odnosa naših država. Svi mi koji se bavimo izgradnjom pomirenja i povjerenja nećemo ovo zaboraviti i vratit ćemo se toj i takvim gestama. Ona neće biti zaboravljena iako je bila slabo medijski praćena. Ona treba biti i

poticaj svima nama koji se zalažemo za proces suočavanja s prošlošću, bili ili ne bili članovi/ članice koalicije za REKOM.

Proces pomirenja nije lak i ja sam strpljiva osoba. Ali sam osoba nade! Ako mogu živjeti sa tim da hrvatski katolički episkopat još svima nama duguje cjelovitu ispriku zbog kolaboracionizma katoličkih prelata sa ustašama, mogu čekati dan kada će Srpska pravoslavna crkva priznati njenu ulogu u post-jugoslavenskim ratovima. Meni nije važno upirati prst u razne Kačavende ili Artemije. Meni je prioritetno znati da imam brata pravoslavca koji se zove Grigorije, koji gleda očima istine, koji pruža ruku pomirenja subratu i su-nasljedniku apostola Mati Uziniću, i koji ne traži većinsko odobravanje (čitam što mu sve dobacuju „njegovi“), jer ga ne tražim ni ja, već strpljivo korača prema svetom cilju bratstva, ne samo ljudskog, već i kozmičkog.

Drago Pilsel, novinar i teolog

REKLI SU

14

**!Započeti
proces
institucionalizacije
procesa
REKOM**

Braniteljka ljudskih prava Nataša Kandić

Problemi u obezbeđivanju svedoka i dokaza, s kojima je Srbija bila suočena kada je 2004. godine, pod pritiskom međunarodne zajednice, počela da optužuje svoje državljane za počinjene ratne zločine, odlučujuće su uticali na pokretanje saradnje sa pravosudnim organima Hrvatske. U ohrabrirvanju i obezbeđivanju žrtava, tih godina kada je vladalo veliko nepoverenje prema institucijama „neprijateljske strane“, pomagao je Fond za humanitarno pravo, zahvaljujući svom ugledu među žrtvama u regionu. Svedočenjem pred sudovima,

žrtve dobijaju javno priznanje za patnje i pretrpljenu nepravdu, ali cilj suđenja za ratne zločine nije da sud utvrđuje patnju i bol žrtava, nego krivičnu odgovornost optuženih. U njima, uloga žrtava je da pomognu sudijama da utvrde odgovornost optuženih u izvršenju krivičnih dela. U takvim suđenjima, aktivnu ulogu nemaju ni žrtve ni počinioci, nego tužioci, odbrana i sudije. Otuda se ideja o potrebi za dodatnim mehanizmima, prvenstveno regionalnog karaktera, koji će biti fokusirani na iskustva žrtava a i na stvaranje činjeničnog zapisa o tome šta se dogodilo u prošlosti, javila kao odgovor na pitanje i dilemu na koji način korigovati ili nadomestiti objektivna ograničenja sudskih mehanizama.

**Proces REKOM je važan i zbog
žrtava koje su stradale, ali i zbog
nas koji smo učestvovali u ratovima.
(Branislav Kavalić)**

Ideja o regionalnom pristupu u utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima potekla je iz Fonda za humanitarno pravo. Od maja 2006. godine, nebrojeno puta diskutovana je sa liderima nevladinih organizacija Istraživačko-dokumentacioni centar i Documenta.

I **Mirsad Tokača** i **Vesna Teršelić** bili su vrlo ubedeni da je regionalna saradnja ključ uspešnog procesuiranja ratnih zločina, i važna za proces suočavanja s prošlašću. U martu 2008. godine, uz učešće **Marka Freemana** iz Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu, ja sam u ime FHP-a izašla sa idejom o osnivanju zvanične Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Za Vesnu je ta ideja bila prejaka, zalagala se za dijalog, pozivajući se na otpor javnosti u Hrvatskoj prema podsećanju na bivšu Jugoslaviju. Tokača je iskreno podržavao regionalnu saradnju u dokumentovanju ratnih zločina, ali je bio vrlo skeptičan da li će države u regionu biti voljne da osnuju Regionalnu komisiju. Ipak, uz snažnu podršku Marka Freemana, oboje su prihvatili da učestvuju u zagovaranju ideje o osnivanju zvanične Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Ideja je postala javna u maju 2008. godine. Nedugo posle toga, Mirsad Tokača je napustio proces zagovaranja, rekla bih, iz uverenja da od te ideje neće biti ništa. Do danas, nije se pokazalo da je u pravu. Vesnina uzdržanost u pogledu regionalnog pristupa pokazala se kao izazov u konsultativnom procesu, u kojem se o otporima ustanovljenju činjenica na regionalnom nivou raspravljalo u kontekstu oblikovanja mandata, ciljeva i zadataka te Regionalne komisije, nazvane REKOM.

Iz današnje perspektive, konsultativni proces, koji je trajao tri godine, vidim kao najveći uspeh civilnog društva u post-konfliktnom periodu. Proces su vodile organizacije za ljudska prava ali su u njemu aktivno učestvovala i brojna udruženja žrtava i porodica nestalih, koja su pre toga jedni na druge gledali kao na neprijatelje. Na skupovima posvećenim potrebama i očekivanjima žrtava i društva, kojim smo počeli konsultativni proces, slušali su teške priče sa raznih strana, čudeći se sličnosti između svog i bola „neprijatelja“. Porodice nestalih su najlakše prepoznale zajednički interes, što je, sasvim sigurno, doprinelo da jedan od ciljeva REKOM-a bude „izgradnja solidarnosti i saosećanja sa svim žrtvama“. Sećam se reči jednog

oca, koji je posle 13 godina pronašao posmrtno ostatke svog sina. „Ja sam srećan otac, želim i vama da nađete svoju decu“, rekao je na skupu udruženja porodica nestalih na kojem se razgovaralo o odnosu REKOM-a i vladinih komisija za nestala lica - kao da ga je našao živog. Slušale su ga porodice koje još uvek tragaju za posmrtnim ostacima svojih nestalih, ali i drugi, od kojih su neki po prvi put bili u prilici da čuju novo značenje „sreće“ i da vide toplinu i saosećanje, koje su izazvale reči „srećnog oca“.

Prema mom mišljenju, najveća vrednost konsultativnog procesa je u tome što je okupio civilno društvo iz postjugoslovenskih zemalja oko potreba i interesa žrtava i artikulacije društvenih interesa u odnosu na teško nasleđe prošlosti. Učesnici, njih preko 6 000, gradili su Predlog Statuta REKOM-a, strahujući da nisu dorasli tom zadatku. Nikada ih nijedna država, nijedan državni organ nije pitao o njihovim potrebama i očekivanjima, a ni o tome koji pristup, instrument i aktivnosti mogu da pomognu da se nadoknadi šteta i nepravda koje su žrtve preživlele. Javnost je prepoznala vrednost inicijative. 542 660 potpisa podrške osnivanju REKOM je najveća podrška koju su građani posle rata dali nekoj regionalnoj inicijativi.

16

Pitanje je – kako dalje. Dobili smo političku podršku od predsednika Hrvatske, Srbije, Crne Gore, jednog člana Predsedništva BiH, predsednika parlamenata Srbije i Crne Gore, premijera Vlade Kosova, kao i od brojnih ministara i predsednika političkih stranaka. Reč je o podršci koja još uvek nema sadržaj. U junu 2011. godine, Koalicija za REKOM je predala predsednicima država u regionu zahtev za pokretanjem procedure za osnivanje REKOM-a. Vreme je za pokretanje procesa institucionalizacije Inicijative REKOM. Jedna mogućnost je da predsednici država [ili vlade] u regionu formiraju Regionalni ekspertski tim koji će razmatrati Predlog Statuta REKOM, koji je usvojila Koalicija za REKOM, 26.03.2011. Zbog toga je važno da Koalicija za REKOM, što pre, donese odluku o tome koji su to ciljevi i zadaci REKOM-a, koji čine „tvrdog jezgra“ koje se mora naći u usaglašenom Predlogu Statuta REKOM-a strana ugovornica.

***Nataša Kandić**, izvršna direktorka Fonda za Humanitarno Pravo (FHP) i član Regionalnog tima javnih zagovarača Koalicije za REKOM*

!Pozitivna iskustva sa komisijama

Novinar i publicista Igor Mekina

Protivnici osnivanja REKOM-a često se pozivaju na naopake argumente. Tvrde, na primer, da se osnivanje REKOM-a kosi sa ustavima pojedinih zemalja, te da „utvrđivanje uzroka ratova i ratnih zločina“ celu ideju REKOM-a osuđuje na propast, dok neki olako zaključuju da je „vreme pokazalo da komisije zapravo ne rešavaju ništa“.

Pomenute tvrdnje su činjenično netačne i u suprotnosti sa iskustvima mnogih zemalja u svetu, ali i u regiji. Uzmimo za primer Sloveniju, koja ima veoma pozitivna istorijska iskustva upravo sa komisijama za kazivanje istine i komisijama za ispravku počinjenih nepravdi. Posle osamostaljenja Slovenije, osnovana je „Komisija za ispravku nepravdi“ koja na osnovu Zakona o ispravljanju nepravdi (ZPKri), usvojenog oktobra 1996. godine, ima pravo da ispravlja nepravde nanete onima koji su svoja prava izgubili u suprotnosti sa pravilima i principima pravne države i to na osnovu odluka i presuda komunističkih vlasti posle 1945. godine. Komisija ima pravo da oštećenima vraća oduzetu imovinu, odlučuje o odštetama i prizna godine koje je žrtva provela u tamnici a koje se potom u “duplom trajanju” ubrajaju u radni staž.

Zadatak komisije je, ukratko, „ispravljanje nepravdi i narodno pomirenje“¹. Iako je komisija “upravni organ”, ona ima široka ovlašćenja na osnovu kojih može i da poništi pravosnažne presude koje su sudovi usvojili na teritoriji Slovenije u periodu od 15. maja 1945. pa sve

**Dok se vaš skup bavi uzrocima i
posljedicama nenormalnih situacija iz
zajedničke prošlosti, ostaje nam na žalost
utvrditi kako nasilje još uvijek nije ustuknulo
pred razumom i da će biti potrebno još
mnogo napora do normalizacije.
(Željko Mrazek)**

1 *Komisija vlade za izvajanje Zakona o popravi krivic*, dostupno preko: http://www.mp.gov.si/si/delovna_podrocja/poprava_krivic_in_narodna_sprava/komisija_vlade_rs_za_izvajanje_zpkri/

do 2. jula 1990. godine. I kakav je bilans rada komisije? Preko 23 500 uspešno rešenih (pored oko 300 odbačenih) zahteva. Ova komisija radi i dalje, zahvaljujući činjenici da su državni organi usvojili stanovište da, pošto ratni zločini ne zastarevaju – ni rokovi za podnošenje zahteva ne mogu da isure.

Zadatak REKOM-a, naravno, neće biti sasvim isti, jer REKOM i ne želi da preuzme ulogu sudstva. Međutim, već samo postojanje Komisije za ispravku nepravdi u jednoj od zemalja (Slovenija), u kojoj mnoge organizacije civilnog društva podržavaju osnivanje REKOM-a, dokazuje da čak i tako široka ovlašćenja koja neka komisija uživa – nikako nisu u suprotnosti sa unutrašnjim propisima neke države. To, analogijom, znači da važna, mada mnogo skromnija ovlašćenja koja se traže za budući REKOM, nikako ne bi bila u suprotnosti “sa ustavima zemalja” u regionu, koji su u mnogim odredbama čak veoma slični.

Da se zadržimo na primeru Slovenije, koja ima pozitivna iskustva sa susednim državama i u vezi sa zajedničkim utvrđivanjem (prethodno spornih) istorijskih fakata. Uprkos u prošlosti veoma napetih i konfliktima opterećenih odnosa Italijana i Slovenaca, Slovenija i Italija su uspele da se dogovore o osnivanju zajedničke istorijske i kulturne komisije, čiji je zadatak bio da uz saradnju slovenačkih i italijanskih istoričara utvrdi nepobitne istorijske činjenice u odnosima dva naroda između 1880. i 1956. godine.

18

Prva ideja o takvoj komisiji došla je od strane italijanske vlade i prvobitno je bila upućena saveznoj vladi (u vreme SFRJ) u Beogradu, a posle raspada nekadašnje zajedničke države, službeni Rim je isti predlog poslao u Zagreb i, posebno, Ljubljanu. Hrvatsko-italijanska komisija nije se sastala nijednom – ali nije ni raspuštena. Rad slovenačko-italijanske komisije je bio uspešniji.

Pisanje zajedničkih zaključaka slovenačko-italijanske komisije, u kojoj je sedelo sedam slovenačkih i sedam italijanskih istoričara, trajalo je dugih sedam godina (od 1993. do

2000.), ali vredelo je čekati na rezultat, jer su se na kraju slovenačke i italijanske kolege složile u vezi sa najspornijim istorijskim pitanjima, počev od odgovornosti za početak rata, preko odgovornosti za ubijanje slovenačkih civila od strane italijanskih okupatora i ubijanja Italijana od strane partizanskih snaga u istarskim fojbama, do posleratnog tragičnog egzodusa hiljada Italijana (optanata) iz Istre i Dalmacije. Uspeh rečene komisije iznenadio je i “institucionalne naručioce” odnosno obe države – Sloveniju i Italiju, i otvorio perspektivu “post-nacionalne” historiografije, koja se praktikuje u mnogim državama Evrope.² Sve to

Oni koji insistiraju na istini – Rekomovci, primjerice – pojavljuju se kao svojevrсни rasturači poratnih žurki. (Žarko Puhovski)

2 <http://old.osservatoriobalciani.org/article/articleview/10158/1/389/>

dokazuje da komisije mogu biti veoma korisne i da nije tačna napamet izrečena osuda da komisije “ne rešavaju ništa”.

Iskustva Slovenije pokazuju da ni cilj Predloga Statuta REKOM-a o utvrđivanju “uzroka ratova i ratnih zločina” nije nešto, što bi celu ideju REKOM-a neizbežno „osuđivalo na propast“, kao što pogrešno ocenjuju pojedini nedobronamerni kritičari te inicijative. Naprotiv, iskustvo mnogih evropskih država, pa i Slovenije kao prve članice EU sa tla nekadašnje SFRJ, dokazuje da je samo putem utvrđivanja istorijskih činjenica i raščišćavanja problema sa komšijama – često pomoću zajedničkih komisija – moguće neopterećeno graditi zajedničku evropsku budućnost.

Igor Mekina, slobodni novinar, direktor Civic Linka i član Regionalnog tima javnih zagovarača Koalicije za REKOM

**!Ljubi
bližnjeg
svog
zločinca**

Reditelj Dino Mustafić

Mnogo smo puta čuli i vidjeli u našem javnom prostoru kako se otvoreno podržava vulgarni nacionalizam i veličaju fašističke ideje. Vjerovatno ohrabren nedavnim grafitom na jednoj sarajevskoj zgradi koji je glasio “Srbe na vrbe”, predsjednik Federacije **Živko Budimir** procjenjuje da je došao pravi tajming za koncert deklariranog nacionaliste **Marka Perkovića Thompsona** u Sarajevu³. Svačije je pravo da ima svoj muzički odabir i senzibilitet, jer i to govori o njemu samome, ali kada visoko pozicionirani funkcioner u ovoj zemlji ustvrdi kako ne vidi ništa problematično u sadržaju pjesama i stilu spomenutog turbo-kič ustaštva, onda

3 <http://www.radiosarajevo.ba/novost/67984/predsjednik-fbih-zeli-thompsonov-koncert> (30.1.2012)

je to skandalozno, sramotno i mizerno. U kič društvu, politika više nije javna adresa ozbiljne rasprave šta je dobro i potrebno našem društvu, i kako se to može ostvariti. Mi smo takvih rasprava lišeni već decenijama, izgubili smo povjerenje u institucije u kojima sjede šarlatani i demagozi vođeni populističkim instinktom održanja na vlasti, jer kontekst u kojem oni vladaju jeste društvo poharano krizama koje, nažalost, nije ništa naučilo iz lekcija polovine i kraja 20. stoljeća.

U svojoj knjizi *Anatomija fašizma* ugledni povjesničar **Robert O. Paxton** nas upozorava da u 21. stoljeću nijedan fašist neće prisvojiti naslov "fašist", jer fašiste djelomice prepoznajemo po onome što govore; svakako, važno je i kako djeluju. Taj novi, remodulirani fašizam niče u nedostatku političkih ideja i nepoznavanju univerzalnih vrijednosti, pa tako uzima oblik i boju svog vremena i kulture. A mi živimo u kulturi poricanja i laži, opravdavanja zla koje je činjeno drugima u ime nacionalnih prava, interesa i zaštite. Govoreći moralno, pa čak i politički, naša ravnodušnost i naviknutost na pojavu fašizma je opasna za budućnost. Zato se mora otvoreno reći da je izjava Živka Budimira i partija iz koje on dolazi (Hrvatska stranka prava), a koja ima pozitivan stav prema zločinačkom i kvislinškom ustaškom pokretu iz Drugog svjetskog rata, prototip današnjeg fašizma. Danas je to jedna od vladajućih stranaka u Federaciji BiH.

20

Nažalost, predsjednik Federacije je samo jedan u nizu galerijskih likova bh. političara koji liče na fantome, duhove prošlosti kojima želimo vidjeti kraj, ali oni se kao smrtonosni virus začas preoblikuju tvoreći nove i nepredvidive kombinacije, nove složenice vladanja i političkih koalicija. U Bosni i Hercegovini je danas teško reći šta je lijevo, a šta desno, što politiku dovodi do kraja smisla i ne ostavlja nikakav prostor za alternativu. Za taj fašizam koji se rodio pod našim prozorima, koji se ispisuje na zgradama i grobljima, spomenicima antifašizma, i kome se navijački skandira na stadionima, odgovorni smo svi, pojedinačno i kolektivno. To je rezultat duhovne praznine, izgubljene političke vizije ideja i ideala, oportune akademske zajednice, kriminogene poslovne elite, segregacijskog školskog sistema, politički kontroliranih medija.

Duboko utonuvši u rezignaciju, naše društvo je iscrpljeno politikom propalih projekata, pregovora i dogovora, najavljenih predizbornih reformi kao snagom demokratskog i privrednog razvoja. Međutim, umor i zasićenost politikom ne mogu biti izgovor za gubitak građanskog identiteta, pretvaranje u pokornog glasača, "čovjeka mase" koji nema sposobnost da prepozna život kao dobrotu, istinu, ljepotu, pravdu i saosjećanje.

Ako na to pristanemo, to znači da se fašizam opet nastanio na našoj adresi ili možda nije nikada ni otišao?

Da nije otišao uvjerali su nas nedavno poslanici u Sarajevskom kantonu svojom političkom odlukom da podrže optužene za ratne zločine – funkcionere civilne vlasti i vojnike Armije BiH.

U epilogu knjige o ratu u Bosni i Hercegovini *Ljubi bližnjega svoga* Peter Maass piše: "(...) sad sam mnogo svjesniji krhkosti ljudskih odnosa, i daleko svjesniji šta znači ili šta može značiti kada si Jevrej. To sam naučio od bosanskih Muslimana, koji su načinili dvije fatalne greške. Mislili su da to što su pripadali manjini nema značaja u civiliziranoj Evropi, a vjerovali da je divlja zvijer zauvijek upokojena. Nisu shvatili da, iako sam pridaješ vrlo malo značaja svojoj pripadnosti nekoj vjeri, drugima to jednog dana zna postati važno; a to što vaše društvo djeluje stabilno ne znači da će zauvijek takvo ostati. Muslimani protiv kršćana, Jevreji protiv ne-Jevreja, bijelci protiv crnaca, siromašni protiv bogatih – toliko je šavova po kojima se jedno društvo može poderati, kad dopadne manipulatorima u ruke. To su lekcije kojima me je podučila Bosna i koje su ostale u meni i vjerovatno me promijenile. Divlja zvijer je tu, a tlo pod mojim nogama više nije čvrsto kao što je bilo."

Sada se već može reći da Bošnjaci prave i treću fatalnu grešku – puštaju "divlju zvijer" laži i obmana da ponovo kida istinu, koja je jedini lijek za naše ozdravljenje, jer doći do istine znači dosegnuti pravdu u ime svih zaboravljenih žrtava. Istina ne može biti selektivna, ona je činjenična i mjerljiva: upravo zbog toga Bošnjaci imaju moralni imperativ da insistiraju kako se svaka riječ o ratu mora čuti, svaka suza pamtiti i svaka žrtva zapisati. Bošnjaci nemaju razloga da se boje istine o ratu u Bosni i Hercegovini, jer nisu činili masovne i organizirane zločine, sistemske progone. Zato je važna namjera potpredsjednika Federacije Svetozara Pudarića da obilježi mjesto stradanja Srba u opkoljenom Sarajevu, čime se neće ni najmanje izmijeniti karakter odbrambenog rata koji su Sarajlije vodile u najdužoj opsadi u historiji čovječanstva. To je civilizacijski čin pijeteta i sjećanja koji ne želi isključiti ni jednu žrtvu bez obzira iz kojeg je naroda, samo tako možemo ovladati prošlošću da bismo krenuli dalje u budućnost i demokratsko društvo. Jedini način da to učinimo jeste da njegujemo kulturu saosjećanja i empatije, kako buduće generacije ne bi nikada ponovile okrutnosti prema onima koji su drugačije nacionalnosti ili vjerske pripadnosti. Bošnjaci imaju to historijsko iskustvo u svom sjećanju i iz Drugog svjetskog rata i bliske prošlosti (1992 – 1995), stoga imaju odgovornost da promijene epohu postdejtonske BiH, koja je bila obilježena ravnodušnošću prema bezbrojnim žrtvama, ali i prema vlastitoj sudbini žrtve koja ne smije ništa predati zaboravu, jer to znači izjednačiti dobro i zlo.

Upravo je to učinila Skupština Kantona Sarajevo⁴ svojom sramnom i manipulatorskom odlukom kojom daje punu podršku Ministarstvu za boračka pitanja KS-a da, u skladu sa

4 <http://www.radiosarajevo.ba/novost/68697/politicka-osuda-rada-tuzilastva> (30.01.2012)

zakonskim ovlaštenjima i svim drugim mogućnostima, a u okviru predviđenih sredstava za sufinansiranje pravne pomoći branilaca BiH u budžetu KS-a, pruži sve vrste pomoći osmorici uhapšenih i optuženih za zločine nad srpskim i hrvatskim civilima i ratnim zarobljenicima u logoru "Silos" i drugim mjestima zatočenja na području općine Hadžići u periodu od 1992. do 1995. godine. Svjedoci smo 15 godina kako ovakve odluke dolaze iz svih etničkih zajednica kao "organizirana nevinost" u kojoj niko nije bio počinitelj, svi su žrtve onih drugih, čime se ispisuju nove stranice etnocentričke historije naših heroja i patriota koji imaju samo značaj u dnevnopolitičkim konfliktima i jeftinoj demagogiji pribavljanja glasova. Neodgovorno i nemoralno odsustvo društvene svijesti i savjesti prema značaju istine i istraga koje se vode protiv osumnjičenih za ratne zločine, nastavak su zla koje ponižava žrtve i produbljuje jaz među etničkim zajednicama, stvara budući prostor za galopiranje Maassove "divlje zvijeri" budućih sukoba i nesporazuma.

Taj koji ranjava, ubija i razara tuđe gradove i crkve, bez obzira kako se križao i koje nacije bio, nije vjernik već obična ništarija. (Drago Pilsel)

U romanu **Imrea Kertésza** *Likvidacija* Judit kaže B.-u, rođenom u baraci Birkenaua: "Sigurno si u pravu, svijet je svijet ubica, ali uprkos tome ja ne želim vidjeti svijet kao svijet ubica, ja želim vidjeti svijet kao mjesto na kojem je moguće živjeti."

22

Hoćemo li ostaviti našoj djeci budućnost koja će biti u stanju slijediti takav svijet?

Dino Mustafić, filmski i pozorišni režiser, direktor Internacionalnog teatarskog festivala MESS Sarajevo i član Regionalnog tima javnih zagovarača Koalicije za REKOM

Marija Večerina je sa porodicom izbegla iz Knina u toku hrvatske vojno-policijske operacije *Oluja*, početkom avgusta 1995. godine. Čekala je osam godina da pronađe posmrtnu ostatku

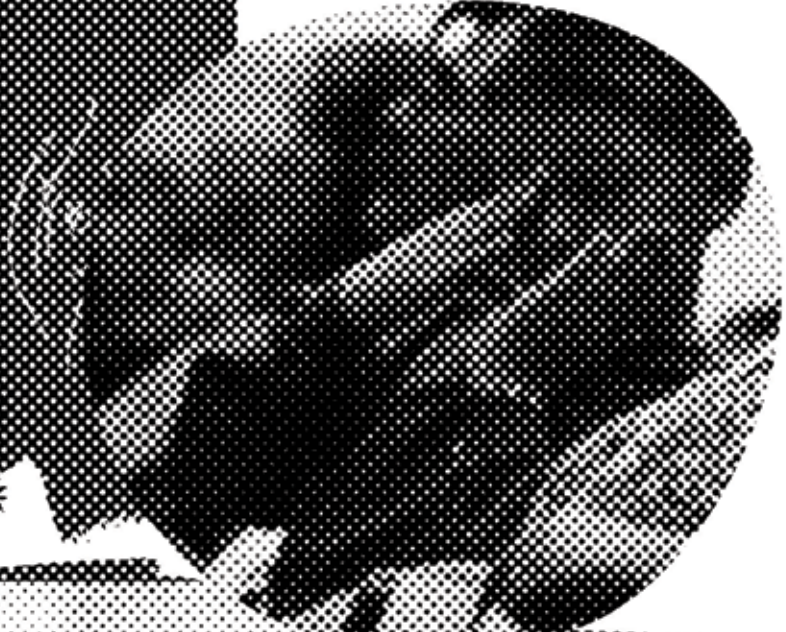
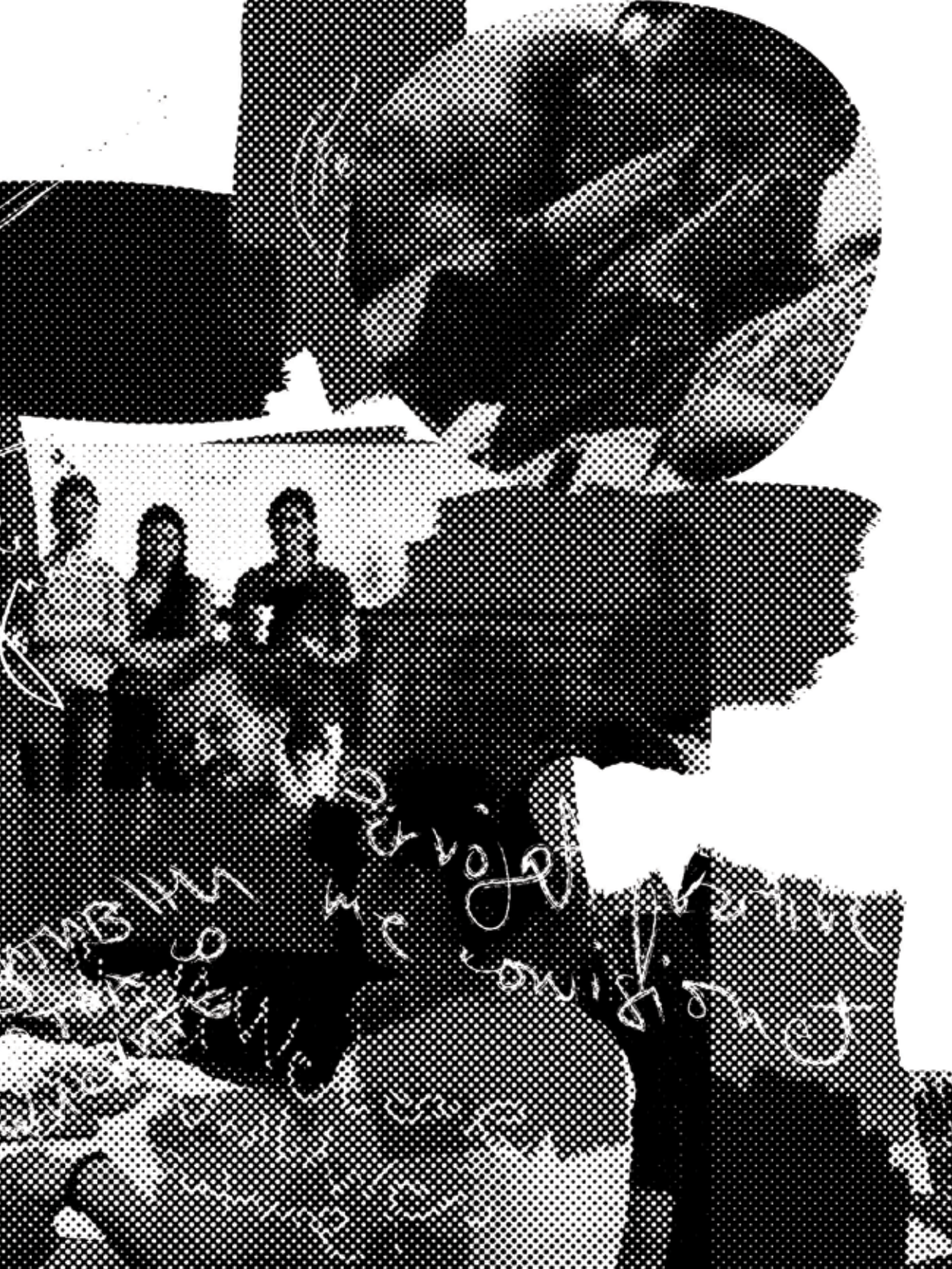
svoga sina. O tome je svedočila, pred 300 učesnika iz regiona, na Trećem regionalnom forumu o mehanizmima utvrđivanja činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji, održanom u Beogradu, 1. i 2. februara 2008. godine.

To je bilo '90... ovaj, '94. Najprije su neki bježali, ali mi smo bili u planini kod stoke i tako smo mislili da će to proći kao i dosta puta, taj napad. I ovaj, pre toga moj sin bio je kod kuće i bio je na bolovanju. Bio je onda bolestan. Baš nije bio... nije bio tamo na dužnosti. On i jedna kćer je bila kod kuće a ja sam i jedna kćer bile u planini kod stoke. I onda već kada su svi krenuli i gotovo je, nema nego bježati, on je izašao k nama u planinu, sin, i kaže: „Hajdete, bježimo, zauzmlje se već“; kaže, „Knin, Gračac“. „Svi su“, kaže „pobjegli“, i tako da smo mi krenuli preko Golubića prema Krupi, selo Golubić, ovaj, Krupa. [...] Nas osmoro smo se potrpali u ladu, tu u Žegaru. I išli smo tamo preko... tamo prema Srbu, reklo se tako da se bježi. Ali mi smo... noć je već uveliko u'vatila, mi smo krenuli onim putom kojim nije trebalo, slabo smo i poznati bili i ovaj, odjednom se prosu staklo. Ono se čuje pucnjava, prosu se staklo. Mi stadosmo, oni se otkriše, hrvatska vojska, oko nas, oko kola. Kaže: "Đe ste pošli? Izlazite van, sve ćemo vas pobiti!" I tu smo mi izašli. Oni su nas na asfalt, kaže: „Lezite, sve ćemo vas pobiti!“ Tu su nas maltretirali, pobacali stvari. Mome sinu traže u džepovima. Imao je nešto maraka. Ne znam... 100, 150, tako nešto. Ovaj, i uzeše. On, moj sin kaže: „Nosite sve“, kaže, „samo me nemojte ubiti“, a oni su njega već ranili u nogu. Krv je tekla. Kćer jednu isto ranili su lakše u ruku i od jetrve kćer u glavu lakše. I tako da smo tu... tu su nas maltretirali i ovaj, možda 15 minuta, 20, ne znam tačno. I onda kažu „Ajte“, kažu, „ajte s nama“. Vode nas. Ne znamo kuda će s nama. Ovaj, tu nas vode niza stepenice, podrum je. Tu u tom podrumu ima još naroda, žena, ljudi, starih. Ovaj, 13, mislim 13 kada smo mi došli tu. Moj sin tako teško ranjen u nogu. Krv teče. Onda smo zavijali mu čitavu noć. Čitavu noć krv teče. Ti vojnici, ono preko noći, ne mogu reći da su se ponašali prema nama tako, ali rekli su „Doći će hitna“, za njega. Ali od toga ništa. Čitavu noć krv teče. [...] Već ujutro oko devet sati, pola deset, tako nešto, dodoše vojnici, dva, tri vojnika, tri, četiri, tako. I kažu 'Ajte', kaže, 'vi 'vojnici, vi ćete', kaže, a tu smo našli dva, ovaj, dečka još, onoga Momčila Tišmu i Đuro Mačak. Tu smo ih našli. I kaže: 'Hajte vi pojedinci,' kaže, 'idete u vojni zatvor a ranjenik će u bolnicu.' I tako kaže: 'Uzмите, uzмите ranjenog između sebe.' Ja sam za njima pošla, s njima da idem da vidim da li je došla vojna policija, da vidim da su ta kola. A oni su me... psovali mi mater, kaže: 'Vraćaj se natrag, ubićemo te.' I tako da sam se vratila u podrum. [...] Iz tog smještaja opet ponovo u drugi, ali ne znam kako se zove. Isto je sportska sala. Ovaj, tu smo bili ja mislim oko 20... do 20 dana u tome smještaju. I tu su dolazili međunarodni. Tu sam svakome... svakoga pitala za sina. Saznala sam bila, bilo mi je rečeno da je primljen u bolnicu, da je stigao do bolnice. Pa imala sam nade ako je stigao da možda će biti spašen. [...] Nema gdje nijesam išla, i u međunarodne i svukuda. I stalno smo nadu imali i ja i kćeri da je možda živ. I onda sam išla 1998. godine, išla sam u Hrvatsku, išla sam svađe, u vojnu policiju u Knin, u ovu... svađe sam išla. Ova me je poslala, vojna, išla sam u bolnicu. Rekoh: 'Primljen je u bolnicu. Ja sam saznala da je primljen.' A kaže: 'Nema ga.' 'Nije', kaže,

'primljen, nema njega.' I ovaj, onda sam ja išla više puta, puno puta sam išla tamo da tražim. Išla sam u Zadar, svade, u međunarodne, u policiju zadarsku. Baš mi neki policajci govore, kaže: Poznamo te mi.' I tako ništa od toga. [...] A on nije... tako je bio nježan, da nije mogao gledati da se neko posječe po prstu. Nide nije bio u tim nekim događajima. [...] I moj otac isto mi je uvijek reka: 'Ja volim poštenog Hrvata nego Srbina.' I ja tako nikada nijesam s njima bila u ružnim odnosima. Komšije smo bili. Odrasla sam s njima. Nadala sam se, možda će ti da mi ga spase, neki moji prijatelji. 'Vamo selo Muškovci, oni nisu, oni su, ovaj, nije bilo Hrvata. I uvijek sam nade imala. Uvijek, do 2003. godine. Tako smo išli puno puta poznavati slike – što ćeš poznati. Ništa se nije moglo utvrditi. Onda 2003. godine su me pozvali u Zagreb na analizu krvi u četvrtom mjesecu i tako da sam ja dala krv. Poslato je i kćerima da ona... i ovaj, negde u devetom mjesecu su opet pozvali da je potvrđeno da je... da se poklopilo, da je utvrđeno. Tako da sam išla tamo i tako zakazala sahranu, ovaj, 28, mislim da je 28. desetoga u Muškovce u porodičnu grobnicu. [...] To je ta slika stalno pred očima, i taj događaj.

Marija Večerina, Srpkinja iz okoline Obrovca

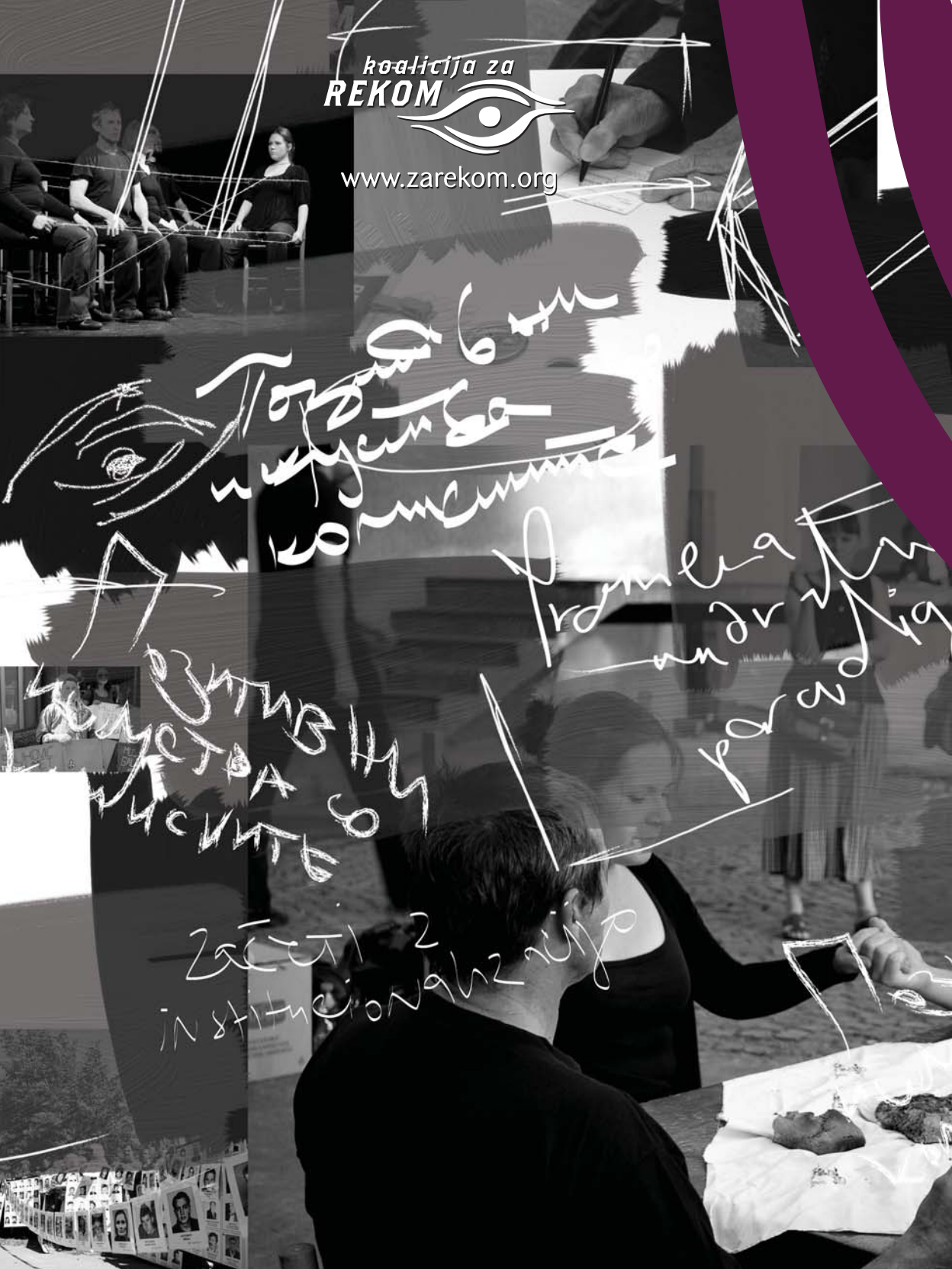

DREAMS ARE THE BEST
DREAMS ARE THE BEST

koalición za
REKOM

www.zarekom.org

Това е
нашето
колективно

Примера
на државна
пародија

ЗУМАРИН
НАСТАВА
УЧИТЕЛИ

Зачети 2
институционално

